

STATISTIK KO'RSATKICHLARNING TURLARINI TAHLIL QILISH

Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

E-mail: shahnoza.abdunazarova1530@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada statistik ko'rsatkichlarning turlarini tahlil qilish orqali uning ahamiyatini turli sohalarda va iqtisodiyotda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lganligi hamda amaliy holatda qo'llanish sohalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: statistik ko'rsatkichlar, mutloq miqdor, nisbiy miqdor, o'rtacha miqdor, Iqtisodiyot, sog'liqni saqlash, ta'lim, marketing.

ANALYSIS OF TYPES OF STATISTICAL INDICATORS

Abdunazarova Shakhnoza Norquchqor qizi

Teacher of Termiz State University

Abstract. In this article, by analyzing the types of statistical indicators, its importance in various fields and economy, as well as the areas of application in a practical case, have been analyzed.

Key words: statistical indicators, absolute amount, relative amount, average amount, economy, health, education, marketing.

Statistik ko'rsatkichlar iqtisodiyot, ijtimoiy fanlar, tibbiyot, ta'lim va boshqa sohalarda muhim ahamiyatga ega. Ular quyidagi sabablarga ko'ra muhimdir:

1. Ma'lumotlarni tahlil qilish: Statistik ko'rsatkichlar ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishda yordam beradi, bu esa qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi.

2. Trendlardan xabardor qilish: Statistik ma'lumotlar vaqt o'tishi bilan o'zgarishlarni kuzatishga imkon beradi, bu esa trendlarni aniqlashga yordam beradi.

3. Qaror qabul qilish: Tashkilotlar va davlatlar statistik ko'rsatkichlarni asos qilib olib, strategiyalarini belgilaydilar va resurslarni taqsimlaydilar.

4. Ilmiy tadqiqotlar: Statistik usullar tadqiqotlar natijalarini aniqlash va ishonchligini baholashda qo'llaniladi.

5. Ijtimoiy va iqtisodiy tahlil: Statistik ma'lumotlar ijtimoiy muammolarni, iqtisodiy holatni va boshqa jabhalarni baholashda yordam beradi.

6. Prognoz qilish: Statistik ko'rsatkichlar kelajakda bo'ladigan voqealarni oldindan bashorat qilishda foydali bo'ladi.

Statistika, shuningdek, qarorlar qabul qilishda yoki rejalashtirishda obyektiv va dalillarga asoslangan yondashuvni ta'minlaydi.

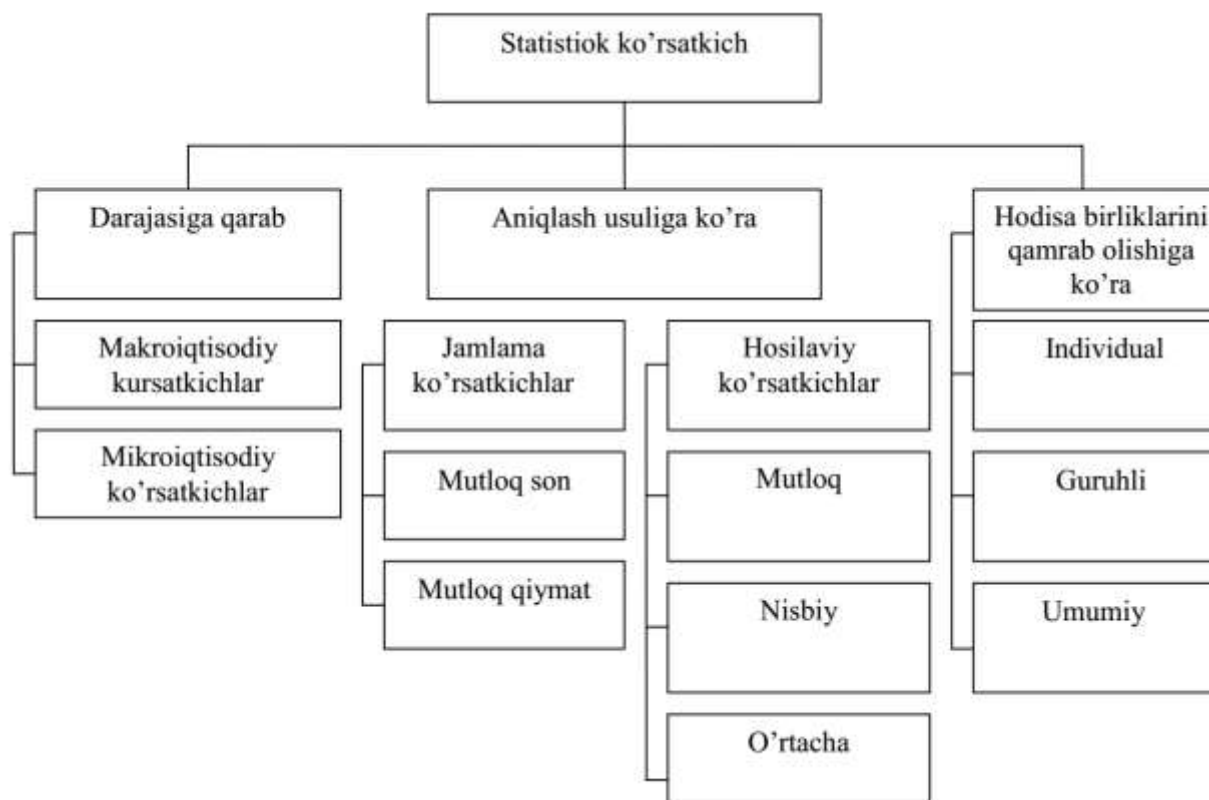
Statistik ko'rsatkichlarning ahamiyatini yanada chuqurroq tushunish uchun ularning turlari, qo'llanilish joylari va amaliy misollarini ko'rib chiqaylik.

Statistik kuzatish, svodkalash va guruhlash amalga oshirilgandan so'ng o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarning hajmini, miqdorini, darajasini ta'riflovchi qator ko'rsatkichlarga ega bo'lamiz. Bunday ko'rsatkichlar boshlang'ich hisob ma'lumotlari asosida umumlashtirilgan va qayta ishlangan miqdorlar bo'lib, ular:

- mutlaq;
- nisbiy;
- o'rtacha ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Statistikada ko'rsatkichlar o'rganilayotgan hodisalarning miqdoriy va sifat tomonlarini ifoda etadi. Ular o'rganilayotgan jarayonlarning sonini, hajmini (aksiyalar soni, aksiyalar qiymati, tovar oboroti), darajasini, nisbatini va shu kabilarni tavsiflaydi. Ma'lumki, amaliyotda iqtisodiy hayotning turli jabhalariga tegishli ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Statistik ko'rsatkichlar iqtisodiy kategoriyalarni aks ettirib, o'zaro bog'langan miqdor va sifat tomonlarga egadir. Masalan, korxonalar xarajatlarini olaylik. Uning miqdor tomoni ma'lum bir summa hisoblanadi. Sifat tomoni, korxonalar xarajatlariga qanday xarajatlar qo'shiladi va qanday xarajatlar qo'shilmaydi. Buni bilish uchun xarajatlarning iqtisodiy tabiatini va maxsus hujjatlar (yo'riqnomalar)ni o'rganish talab etiladi. Quyidagi chizmada statistic ko'rsatkichlarning tasniflanishi berilgan (1-chizma).

1-chizma. Statistik ko'rsatkichlarning tasniflanishi

Statistik ko'rsatkichlar turli-tuman funktsiyalarni bajarishi ularning turlarini baholaydi. Bizning fikrimizcha (boshqa takliflar ham mavjud, ularni tahlil qilish darslikni ishi emas) ularni quyidagi turlarga bo'lish mumkin. Agarda ko'rsatkichlar mamlakatga baho beradigan bo'lsa, (masalan, yalpi ichki mahsulot) uni makroiqtisodiy ko'rsatkich deymiz. Fermer xo'jalida yetishtirilgan mahsulot hajmi bu mikroiqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. Fermer xo'jaligida ishlayotganlarni ish staji o'rgansak. Bir kishining ish staji individual, ayollar va erkaklar bo'yicha ish staji guruhli, barcha xodimlarning o'rtacha ish staji umumiy ko'rsatkich hisoblanadi. Aniqlash usuliga qarab statistik ko'rsatkichlar yig'indi va hosilaviy ko'rsatkichlarga bo'linadi. Yig'indi ko'rsatkichlar hodisa birliklarini jamlash orqali hisoblanadi, hosilaviy ko'rsatkichlar esa mutloq, nisbiy va o'rtacha ko'rsatkichlarga bo'linadi.

Statistik ko'rsatkichlarni shakllantirishda, hisoblashda, o'rganilayotgan hodisalarni adekvat ifodalash uchun quyidagi qoidalarga rioya qilingani ma'qul:

1) iqtisodiy nazariya va statistika metodologiyasiga suyangan holda hisoblangan ko'rsatkichlar iloji boricha o'rganilayotgan hodisalarning mohiyatini ifodalab, ularga miqdoriy baho bersin, umummilliy tushunchalar bilan bog'liqligi;

2) ko'rsatkichlar hisoblanayotgan asos ma'lumotlarning har tomonlama to'liqligi;

3) boshlang'ich asos ma'lumotlar va hisoblash texnologiyasi bo'yicha ularni taqqoslash mumkinligini va ishonchliligini ta'minlash;

4) hodisa va predmetlarni o'rganish, tushunish uchun uni yoymoq, tuzuvchi bo'laklarga bo'lmoq, uni ayrim belgilarini ajratmoq, ya'ni tahlil qilish. Ma'lumki, o'rganilayotgan predmetni xayolan bo'laklarga bo'lish tahlil deyiladi;

5) tahlil(analiz) bilan sintez qilishni ta'minlash;

6) induksiya va deduktsiyani ta'minlanish, ya'ni ko'rsatkichlarni hisoblashda fikrni yakkalikdan umumiyga qarab(yoki teskarisi) harakatni ta'minlash.

Qo'llanilish joylari

1. Iqtisodiyot: Yillik iqtisodiy o'sish, inflyatsiya darajasi va ishga joylashish ko'rsatkichlari tahlil qilinadi.

2. Sog'liqni saqlash: Kasallik tarqalishi, emlash darajalari, bemorlarning tiklanish statistikasi kabi ma'lumotlar tahlil qilinadi.

3. Ta'lim: O'quvchilarning yutuqlari, maktab muvaffaqiyat ko'rsatkichlari va o'qituvchilar samaradorligi baholanadi.

4. Marketing: Bozor tadqiqotlari, mijozlarning ehtiyojlarini o'rganish va sotuv statistikasi.

Amaliy misollar

- Sog'liqni saqlash: 2020 yilda COVID-19 tarqalishi bo'yicha statistikalar jamoatchilik salomatligini yaxshilash uchun muhim rol o'ynadi.

- Iqtisodiyot: Davlat budjetini shakllantirishda, masalan, yillik iqtisodiy o'sish va ish o'rinlari statistikasiga asoslaniladi.

- Ta'lim: O'quvchilarning test natijalarini tahlil qilish orqali ta'lim tizimini takomillashtirish yo'llari aniqlanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, statistik ko'rsatkichlar nafaqat ma'lumotlarni tahlil qilishda, balki insoniyat hayotining har bir sohasida qarorlar qabul qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali biz turli jarayonlarni tushunamiz, baholaymiz va kelajak uchun rejalashtiramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Soatov N.M., Nabiev H.G'., Ayubjonov A.H., Statistika Darslik, T, 2019 123--144 b
2. Абдуллаев Ё. Статистика назарияси. Дарслик. – Т.: Ўқитувчи, 2002. – 647 б.
3. Soatov N.M. Tillaxo'jaeva G.N. Statistika nazariyasi. Darslik. – T.: TDIU, 2005.50 – 71 bet.
4. Shodiyev X.A., Xabibullayev I., Maxmudov B, Rashitova N., Umarova M.; Statistika: darslik - Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2013 . 58- 68 b
5. Soatov N.M., Nabiev H.G'., Nabiev D.H., Tillaxo'jayeva G.N. Statistika Darslik, T, 2011 42-68 b